

ben a papi és világi elem elvegyülésének mondottunk, más természetű; mert nem egyéb, mint a vallásos érzés természetes egybefonódása a lélek egész gondolatvilágával, fölfelé törekvő, ismeretre, megértésre szomjazó nemesebb hajlamaival. E lelki egység, melynek nem kizárólagos foglalatja, de egyetemes táplálója és színezője a vallás; e lelki egység az, mely minden megnyilatkozásában teljes kifejezést keres. „Az egyetemes szellemi élet egy darabjának” érzi magát e lélek; magabaszállása e nagy egységbe való elmélyedést jelent, fölmerülése, megszólamlása pedig oda való visszamatutást, hallgatóinak is odairányítását.

Azt mondtam fentebb, hogy témáját mintegy elszigeteli, önállósítja; de ezt csak tanítói módszerére értettem, mely óvakodik megfigyelése tárgyát szomszédos jelenségekkel komplikálni. De az említett nagy egésztől elszigetelve, a végső egyetemesség összefüggéséből kiszakítva, soha sincsenek témái. Sőt jellemző vonása lelki szemléletének ez az általánoshoz való hozzákapcsolás. Végső igazságokra épít, s ha egyént jellemző (pl. Széchenyit), akkor is előbb a típust (a prófétát) határozza meg, s azt szűkíti fokozatosan addig, míg az egyéni határozmányok elő nem tűnnek. Némely esetben kevésnek is érezzük az egyénítést, kivált, ha a tárgy költői felfogásra csábít. Így pl. az az Alföld, melyet Petőfiről szóló cikkében lelkesít át költőileg, sokkal inkább az ő egyénisége —, semmint a Petőfié szerint való.

Ravasz László még sokkal szebb korában van az életnek, semhogy végleges képet rajzolhatnánk egyéniségéről. Sőt kétségtelen, hogy — a célnak ugyan közel, — de még éppen a legszebb kifejlés előtt áll. E kifejlés pedig nem lehet más, mint az említett nagy lelkiségnek: a vallás uralma alatt álló egyetemes szellemiségnek menél teljesebb s homógenebb megvalósítása magában, a vallásos művelt ember eszményének végső kiképzése; s ezzel együtt a világi műveltségnek teljes felszívódása a vallásos érzés ihletébe, az írónak pedig, meg a költőnek és filozófusnak felismerhetetlen beleolvadása a legnemesebb értelemben vett szónoki egyéniség harmóniájába.

Horváth János.

Gáspár Jenő: Örök hárfa. Versek. (Pallas kiadása.) Egy sokat ígérő lírai tehetség mutatkozik be e kötetben. Költői egyénisége még nem kész, de máris oly szép érték-gazdagsága van, hogy a legnagyobb reményekkel várhatjuk teljes kifejlődését. Gáspár Jenő verseiben erősen érezhető a stílus sokfélesége, ami azt mutatja, hogy még küzd önmagával s nem találta meg a saját stílus-egységét. Vannak hangjai, amelyek Arany László kifejezés-körét visszahangozzák, másutt Abbrányi ritmikus páthoszákat dobogtatják szavai; modernjeink erős életérzéssel felhevített szimbolikus nyelve is hatásosan termékenyíti. Talán ebben a nyugtalanságban kell okát keresnünk annak, hogy stílusa nem mindig tud lépést tartani a ritmussal, a kifejezései sokszor nem fokozódnak a ritmus-kívánta hangulat szerint, a ritmus zenéjét önkéntelenül is továbbfolytatjuk magunkban, anélkül, hogy a szavakban kapott élmény-érzelmekek tudnók táplálni. Így történik azután, hogy bizonyos zuhanással, üresen végződik a vers. Általában ritmusművészete jobb, mint stílus-költészete. Irredenta-verseiben szerencsésen teremti meg azt a távolságot, amely szükséges, hogy igaz költészetet kapjon ez a gyönyörű, de agyonhasznált gondolat. Gáspár Jenő jövő kötetét tehetségébe vetett nagy igényekkel várjuk.

Brisits Frigyes.

Papp Ferenc könyve Kemény Zsigmondról. Tudomásunk szerint Papp Ferenc legalább két évtized munkáját szentelte báró Kemény Zsigmondnak, amíg végső eredményül megírta róla ezt a könyvet, amelynek egyelőre első kötete van előttünk, mint a Magyar Tudományos Akadémia kiadványa. A kötet az 1814–49. éveket, vagyis Kemény ifjúságát, pályaalapítási törekvéseit és egyénisége kifejeződésének lelki válságokkal tele időszakát tárgyalja. Irodalomtörténetírásunkban Papp Ferenc neve valóban összeforrott Keményével. Különféle irányú, kisebb-nagyobb tanulmányaiban a Keményre vonatkozó problémák egész sorát oldotta meg, vagy vitte közelebb a megfajtáshoz. És jelentékeny mértékben neki köszönhető, hogy a legutóbbi tiz-tizenöt év alatt Kemény alakjáról számos ponton felszakadt

az a homály, amelybe a régi tévedésekhez vagy hiányos forrásokhoz tapadó irodalomtörténeti köztudat fájdalmas lemondásnak minősített kényelemszeretettel beleburkolta. — Ugyancsak Papp Ferencé a szerenese és az érdem, hogy Kemény elveszettnek tartott ifjúkori művei megkerültek és Kemény születésének százados évfordulóján, 1914-ben, a Kisfaludy-Társaság jóvoltából Papp mintaszerű feldolgozásában nyomtatásban is megjelentek.

Szinte kultusz-szamba menő tárgyszeretet, ritka kutatókészség és elmélyedés emeli Papp Ferenc mostani összefoglaló művét is a magyar irodalomtörténetírás legbecesebb termékei közé. Munkájához gazdag forrásokat nyitottak meg összeköttetései Kemény rokonságával és az erdélyi arisztokráciával, amely a legújabb időkig kegyeletes hűséggel őrizte meg a Keményre, mint nemes törzsöke egyik legnagyobb hajására vonatkozó hagyományokat. Szerzőnknek így sikerült belevilágítani Kemény titokzatos egyéniségének katakombáiba, sorsának, pályájának útvesztőibe. Így tudta — legalább részben — jóvátenni az író kortársak mulasztásait, akik Keménynél éppen úgy, mint más nagyjainknál (Vörösmarty, Madách) a nemzeti értékeknek kijáró „magyar” nemtörődömséggel veszni hagyták az egykorú, hiteles adatokat.

Papp az adatokat nem holt vázzá rója össze; az ő alakítása szerint az eseményekben és művekben egy ember vére lüktet, azokon át egy hatalmas egyéniség lelke izzik elénk. Nála a társadalmi környezetrajzok és korképek nem idegen anyagból vágott keretként ütözkönek ki az életrajz személyes vonatkozású részletei közül, hanem szerves kapcsolatban állanak a hős élményeivel és jellemvonásaival. A sűrűn alkalmazott természetfestés sem pusztá cifraság, hanem megfelel annak a fontos szerepnek, amit az erdélyi tájak nagy rajongójának lelki életében a természet játszott.

Azonban Papp adatkritikája néhol szigorúbb is lehetne és munkájának csak terjedelmét, de nem teljességét csökkentené, ha adatkészlete fogyatékoságának ellensúlyozása végett ritkábban folyamodnék az elképzelt kissé szabad módszeréhez. Egyik-másik megállapítása valamivel sűrű-

tettebb feldolgozásban szintén jobban érvényesülne. Kemény jellemfejlődésének némelyik mozzanatát az adatok hiányossága mellett is élesebb vonásokkal lehetne megrajzolni. Például szeretőnk kissé világosabban látni, hogy az itt tárgyalt időszaknak érzelmi megrázkódásaiban Kemény egyénisége mi módon válik szilárdabb állományúvá és mi módon ölt határozott alakot, amelyen a nagy katasztrófák későbbi utórezgései már csak egy-két mellékes részletet módosítanak.

Papp a hazai és külföldi irodalmak széleskörű ismeretével és teljes filológiai avatottsággal deríti fel, minő irodalmi befolyások hagytak nyomot Kemény első költői alkotásain. Az irodalomtörténeti és filológiai alapvetésre szerencsésen építi fel e művek esztétikai elemzését és méltatását. Sokat tanult Kemény költészetének eddigi méltatóitól, főképpen Gyulaitól és Péterfytól. Azonban tanulmányai és önálló gondolkozása révén tőlük függetlenül is bőségesen rendelkezik olyan szempontokkal, amelyek e téren számos finom és termékeny megfigyelésre nyújtanak neki módot.

A munkát minden vonatkozásában jellemző rendkívüli gond megnyilvánul az előadás szabatoságában is. A tárgyszeretet pedig a hangulat melegét önti Papp stílusába. Olykor azonban a szép stílusra való törekvés kelletnél inkább színez, és a nem mindig szükségszerűen beillesztett képek némileg a természetesség rovására esnek.

Papp Ferenc-Kemény Zsigmondjában nemesak az irodalomtörténet szakutódói nyertek alapvető és sok tekintetben például szolgáló művet, hanem ennek a könyvnek a kalauzálása mellett a közönség komolyabb érdeklődésű része szintén sok tanulsággal és élvezettel járhatja meg az egyik legnagyobb magyar szellem mélységeit és élheti át egy tragikus magyar sors fordulatait.

Pais Dezső.

Regények. (P. Ábrahám Ernő: Bús király. Csathó Kálmán: A két táská. Dobosi Pécsi Mária: Antoni Dániel. Bónyi Adorján: Szomjúság.)

P. Ábrahám Ernő kis kötetében legéndaként írt anyai dédapjáról: Bús Király Józsefről, kinek képe nagyanyja ágya felett díszítette a